YENİ
TIP TARİHİ ARAŞTIRMALARI
20

THE NEW HISTORY OF MEDICINE STUDIES

I. DÜNYA SAVAŞININ 100. YILI ÖZEL SAYISI

İstanbul 2014
ISSN 1300 - 669X

Kapak resmi / Cover illustration
Hilal-i Ahmer'in propaganda kartlarından biri
(Aydın Ayhan koleksiyonundan)

"Dergimizin bu sayısı
HİLMİ BARLAS EĞİTİM VAKFI'nın
katkıları ile yayımlanmıştır."

ISSN 1300 - 669X
Özgün adı : Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları
Düzenleme : yüce reklam/yayım/dağıtım a.ş.
Sayfa düzeni : Mehmet Yılmaz
Matbaa / Cilt : No-bel Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No: 12565

İstanbul, 2015

YENİ TIP TARİHİ ARAŞTIRMALARI
THE NEW HISTORY OF MEDICINE STUDIES
Yıl: 2014 Sayı: 20

Editör / Editor
Gülten Dinç

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: Türk Tıp Tarihi Kurumu adına Başkan, Prof. Dr. Nuran Yıldırım
Yayın Kurulu / Editorial Board: Nuran Yıldırım, Emre Dölen, Gülten Dinç, Burhan Akgün, İnci Hot, Ayten Arıkan
İngilizce Editörleri: Murat Civaner, Hakan Ertin

Kısaltma: Y Tıp Tarihi Arştr
Abbreviation: N History Med Stud

Yazışma Adresi:
Gülten Dinç
İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, 34098, Fatih-İstanbul
Telf.: +90 212 529 03 64, +90 212 414 30 00 "22680"
e-posta: gultendinc@yahoo.com, turktiptarihikurumu@yahoo.com

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI HASTANE GEMİLERİNE YAPILAN SALDIRILAR

ATTACKS ON OTTOMAN HOSPITAL SHIPS IN WORLD WAR I

Oya Dağlar Macar*

Abstract

During World War I, hospital ships were used in order to efficiently treat wounded and sick soldiers and to transport them to hospitals on land. With the La Haye Conventions of 1899 and 1907, hospital ships were accepted as immune, and on an international level it was guaranteed that they could serve wounded and sick soldiers throughout the entire war. Although most of the involved states had signed the conventions before the war, after the battles began the conventions were repeatedly violated and thus rendered ineffectual. Regardless of being painted in the colors specified by the convention and/or carrying the Red Cross or Red Crescent emblem and flag, many ships were bombed, confiscated or damaged with the intent to harass, or they were misused for military purposes that did not conform to their actual mission.

This article discusses the Entente Powers' attacks on Ottoman hospital ships, examining the protests and warnings of the Ottoman state against them, as recorded in documents kept in the Prime Ministry's Ottoman Archives and the Turkish Red Crescent Archive. The relevant sources show that accusations concerning the attacks on or misuse of hospital ships were mutual. However, both sides generally either dismissed these accusations, or claimed that the incident could not be verified, or indirectly admitted to the attacks being made by mistake. The Ottoman state generally sent its correspondence about the Entente Powers' attacks on its hospital ships with the International Red Cross Committee and the neutral US embassy. The documents under study are particularly important for understanding the reasons behind the breaches to the convention, as well as for investigating the diplomatic language used in this context. When examining from a human rights perspective the violations concerning the

[1] Doç. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi Öğretim Üyesi, oyadag@yahoo.com

hospital ships and the terminology used in the protests and warnings against these violations, these sources carry even greater significance.

Key words: La Haye Conventions, hospital ships, war crimes, Red Cross, Ottoman Red Crescent.

Özet

Hastane gemileri Birinci Dünya Savaşı'nda yaralı ve hasta askerlerin tedavilerinde ve hastanelere naklinde etkin olarak kullanılmıştır. 1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi'yle hastane gemileri "dokunulmaz" kabul edilerek, savaş boyunca yaralı ve hasta askerlere hizmet etmeleri uluslararası düzeyde garanti altına alınmıştı. Savaştan önce muharip devletlerin çoğunun imzaladığı bu sözleşme, savaş başladıktan sonra defalarca delinerek kağıt üzerinde kaldı. Lahey Sözleşmesi'ne uygun olarak boyanmasına, Kızılhaç / Kızılay işareti ve bayrağı taşımasına rağmen, pek çok gemi bombalanmak, el konulmak ve tacize uğramak suretiyle zarara uğratıldı ya da misyonlarına aykırı bir şekilde askeri amaçlarla kötüye kullanıldı. Bu makalede Osmanlı hastane gemilerine İtilaf Devletleri tarafından yapılan saldırılar ele alınarak, bu saldırılara karşı Osmanlı Devleti'nin yaptığı protestolar ve uyarılar Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Kızılay Arşivi'ndeki belgeler ışığında incelenmeye çalışılmıştır. Söz konusu belgelerde hastane gemilerine yapılan saldırılar ya da hastane gemilerinin kötüye kullanımına ilişkin suçlamalar iki taraflı olarak yapıldığı görülmektedir. Fakat genellikle taraflar bu suçlamaları ya reddetmişler, ya olayın tespit edilemediğini söylemişler ya da dolaylı yollardan kabul ederek yanlışlıkla yapıldığını ifade etmişlerdir. Osmanlı Devleti İtilaf devletlerinin yaptığı saldırılara karşı yaptığı protestoları ve uyarı yazılarını genellikle Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve tarafsız ülke konumundaki Amerikan Elçiliği üzerinden göndermiştir. Söz konusu yazışmalar hem yapılan ihlallerin içeriğini anlamak hem de diplomatik yazışmaların nasıl bir dille yapıldığını görmek açısından oldukça önemlidir. Bu çerçevede hastane gemileriyle ilgili yapılan insancıl hukuk ihlallerine ve bu ihlallere karşı yapılan protesto ve uyarılarda kullanılan ifadelere insancıl hukuk çerçevesinden bakarak, değerlendirmek de büyük önem taşımaktadır.

Anahtar sözcükler: Lahey Sözleşmesi, hastane gemileri, savaş suçu, Hilal-i Ahmer (Kızılay), Kızılhaç.

Giriş

Inter arma silent leges: Savaş zamanı hukuk susar[1]

Savaşta yaralı ve hasta askerleri gemilerle hastanelere nakletme faaliyetinin eski çağlara kadar uzandığı iddia edilmektedir. Antik Yunan uygarlığının donamasında *Therapis* isimli bir geminin varlığı ve Roma uygarlığının deniz filosunun içinde *Aesculapius* adında bir geminin olması, bu gemilerin hastane gemisi olabileceğini düşündürtmüştür. Donanmaya rutin olarak eşlik edecek şekilde yaralılar için gemiler inşa edilmesi ise 17. yüzyılda başlamıştır. 17. yüzyıl boyunca hastane gemileri ya deniz savaşlarında her çarpışma sonrasında yaralıları

[1] Michael Walzer, Haklı Savaş Haksız Savaş, Tarihten Örneklerle Desteklenmiş Ahlaki bir Tez, İstanbul, Boğaziçi Üniv. Yay., 2006, s. 23.

toplamak üzere deniz filolarına eşlik ediyor, ya da kara savaşlarında cephede yaralanan askerleri nakletmek için kullanılıyordu.

Deniz filosuna özel olarak eşlik eden hastane gemilerinden ilki 1608'de Kraliyet donanmasının hizmetine girmiş olan *HMS Goodwill* ismindeki bir İngiliz gemisiydi. Kara savaşları için kullanılmak üzere kayıtlara geçen hastane gemilerinin ilk örneklerinden biri ise 1683'te yine İngilizler tarafından kullanılmıştı. Bu gemilerin tıbbi donanım açısından yeterli oldukları söylenemezdi. Hastane gemisine dönüştürülerek kullanıldığı kayıtlara geçen bir başka örnek 1798'de Fransız ve İspanyol yaralı savaş esirleri için *HMS Victory* isimli gemiydi. Ayrıca aynı tarihte eski ve bakımsız iki geniş savaş gemisi hastane gemisine dönüştürülerek, Medway ve Thames nehirlerinin buluştuğu haliçe yerleştirilerek, karantina noktası olarak kullanılmışlardı. *Karantina* ismini taşıyan bu iki gemi İngiltere'ye gelen gemilerin kontrolünü yaparak, veba başta olmak üzere bulaşıcı hastalıkların ülkeye girmesine engel olmaya çalışıyordu.[2] Tüm bu gemiler donanmaya ait gemilerin basit yöntemlerle hastane gemilerine dönüştürülmüş ve sadece yaralı ve hasta nakli için kullanılan gemilerdi.

Modern anlamda ilk hastane gemileri Kırım Savaşı'nda kullanıldı. Aslında bu gemiler günümüzdeki hastane gemisi anlayışından ve donanımından oldukça uzaktı. Yine de öncekilere kıyasla daha iyi hale getirilmişlerdi. Kırım Savaşı'nda kullanılan hastane gemilerinin hemen hepsi ihtiyaca bağlı olarak eski gemilerden alelacele dönüştürülerek hizmete sokulmuştu. Birçoğu nakliye gemisiydi. Genellikle içlerinde sadece bir doktor ve biraz da ilaç ve sıhhi malzeme bulunuyordu.[3] Öte yandan tıbbi donanım açısından gayet iyi durumda olan ve hastalara ameliyat da dahil olmak üzere tedavi hizmeti veren birkaç örnek hastane gemisi de vardı.

Savaş başladıktan sonra İngiltere'nin Kırım ordusunun üst düzey hekimlerinden biri olan Dr. John Hall'un talebiyle *John Masterman* isimli bir gemi 600 yataklı ve tam teşekküllü bir hastane gemisine dönüştürüldü. Daha sonra buna ek olarak, Varna'dan *Cambria* ve *Andes* isimli iki küçük gemi daha hastane gemisi haline getirildi.[4] Cephedeki yaralı sayısının giderek artması ve salgınlar nedeniyle daha fazla sayıda hastane gemisine ihtiyaç duyuldu. Bunun üzerine müttefikler *Echunga*, *Tynemouth*, *Shooting Star*, *Arabia*, *Edendale*, *Medway*, *Avon*, *Timandra*, *Australian*, *Sidney*, *Brandon, Kangaroo*[5], *Caduceus* isimli gemileri hastane gemisi olarak kullandılar.[6]

İngiliz hastane gemileri Sivastopol kuşatması sonrasında Balaklava limanına giderek 15.000 yaralı askeri taşıdı.[7] İlk tedavileri yapılan yaralı askerler bu gemilerle önce İstanbul'daki İngiliz hastanelerine taşınarak, Florence Nightingale ve ekibinin gözetiminde tedavi altına alınmışlardı.[8] Savaş boyunca 100.000'den fazla yaralı ve hasta İngiliz askeri hastane

2 Jack Edward McCallum, Military Medicine: From Ancient Times to the 21st Century, Santa Barbara, Calif. ABC-CLIO, 2008, s. 150-152.

3 Cecil Woodham-Smith, Florence Nightingale 1820-1910, London, Constable, 1951, s. 132.

4 Robert G. Richardson & Charles Hugh Terrot (ed), *Nurse Sarah Anne, With Florence Nightingale at Scutari,* London, John Murray, 1977, s. 56.

5 Woodham-Smith, a.g.e., s. 132.

6 Tim Coates (ed.), Florence Nightingale And the Crimea 1854-55, London, The Stationery Office, 2000, s. 65.

7 A.g.e., s. 151.

8 Ali İhsan Uzar, Ahmet Yılmaz Şarlak, "Modern Tıbbın Gelişiminde Savaşların Rolü", Bilim ve Teknik, Aralık 2011, s. 61. http://merakediyorumgrubu.blogcu.com/modern-tibbin-gelisiminde-savaslarin-rolu/11644507 (Erişim/Accessed: 25.01.2015)

gemileriyle İngiltere'ye nakledilmişlerdi.[9] Kırım Savaşı'nda Fransızlar, Ruslar ve Osmanlı Devleti de hastane gemileri kullandılar. Ruslar müttefiklerin izniyle Sivastopol kuşatma altındayken, 2.000'den fazla Rus yaralı askerini şehir hastanesinden alarak hastane gemileriyle Rus hastanelerine nakletmişlerdi. Fransızlar hastane gemilerini en etkin kullananlardandı. Fransızların hastane gemilerinin ambarları pansuman ve operasyonlar için, güverte ve depoları da hastaların yatmaları için düzenlenmişti. Hastalar bu bölümlerde yerlere serilen döşeklerde yatıyorlardı. Gemide cerrahi aletler bulunuyor, cerrah ve hemşireler yardımıyla operasyonlar yapılıyordu. Fransızlar ayrıca bulaşıcı hastalıkların önüne geçmek amacıyla hastane gemilerinde hijyen ile ilgili çok sıkı önlemler almışlardı. Salgın durumunda sözkonusu önlemlerin bütün filoda uygulanmak üzere genişletilmesi emredilmişti. Savaş sonuna kadar Fransızlar toplam 12 gemiyi hasta naklinde kullandılar. Osmanlı Devleti de Kırım Savaşı'nda *Mesudiye* ve *Suriye* Fırkateynlerini hastane gemisi olarak kullanmıştı.[10]

Kırım Savaşı'ndan sonra hastane gemileri Avrupa'da donanmanın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.[11] Ayrıca kullanımları yaygınlaşmış ve tıbbi donanım açısından daha iyi hale getirilmişlerdir. Örneğin 1860 İngiltere'nin Çin harekatında kullanılan HMS *Melbourne* ve HMS *Mauritius* isimli hastane gemilerinin tıbbi donanımları daha öncekilere kıyasla çok daha ileri seviyedeydi. Bu gemilerin içinde çok sayıda tıbbi araç ve gerecin yanı sıra hastalar için düzenlenmiş özel bölümler ve ağır yaralı hastalar için bir de ameliyathane bulunuyordu.

Modern hastane gemilerine bir örnek de Amerikan İç Savaşı'nda her iki tarafın yaralı askerlerine yardım için kullanılan USS *Red Rover* isimli bir gemiydi. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda İngiliz Kızılhaçı çelik gövdeli bir gemi tedarik ederek, bunu modern cerrahi ekipmanlarla donattı. İçinde kloroformdan diğer anestezi malzemelerine kadar pek çok ilaç ve tıbbi malzeme vardı. Bu tip gemiler İngilizlerin Mısır'ı işgalinde ve İspanyol-Amerikan Savaşı'nda da kullanıldılar. 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nda her iki taraf da yaralı askerlerini tedavi etmek ya da hızla hastanelere nakletmek amacıyla hastane gemileri kullandılar.[12] Bu savaşta yapılan Tsushima Muharebesi'nde, kurallara uygun aydınlatılmalar yapılmış olmasına rağmen Rus hastane gemisi *Orel* Japonların hedefi olmuştu. Savaş sonrasında Japonlar tarafından *Orel*'e savaş ganimeti olarak el koydular.[13]

Lahey Sözleşmesi ve Hastane Gemilerinin Dokunulmazlığı

Hastane gemilerinin savaş zamanlarında donanma eşliğinde hareket ediyor olması, bir yandan onların güvenliğini sağlarken diğer yandan da saldırıya açık hale getirmiştir. Hasta ve yaralıları cephe gerisindeki hastanelere naklederken, herhangi bir düşman bombardımanına uğramak, her an karşılaşılabilecek büyük bir tehlikeydi. Buna rağmen 1868'e kadar hastane gemilerini saldırılardan korumak için uluslararası çapta herhangi bir çaba gösterilmedi. Bu

[9] Richard J. Grunawalt, "Hospital Ships in the War on Terror, Sanctuaries or Targets?", Naval War College Review, 2005, 58-1: s. 89, 113.

[10] Serap Torun, Kırım Savaşı'nda Hasta Bakımı ve Hemşirelik, Basılmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp tarihi Anabilim Dalı, Adana, 2008, s. 68, 85, 86.

[11] Grunawalt, a.g.m., s. 89, 113.

[12] McCallum, a.g.m., s. 150-152.

[13] A.g.m., s. 152.

konuda ilk düzenleme 1899 tarihli Lahey Sözleşmesi'yle gerçekleştirilecektir.[14]

Lahey Sözleşmesi kara savaşlarındaki yaralıların korunmasını içeren 1864 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin deniz savaşlarına da uyarlanarak genişletilmiş şekliydi. 1899 tarihli Lahey Sözlemelerinin 3. Sözleşmesi *Cenevre Sözleşmesi Prensiplerinin Deniz Savaşlarına Uyarlanması (The Adaptation to Maritime Warfare of the Principles of the Geneva Convention)* başlığını taşıyordu ve bu sözleşmenin içinde hastane gemilerinin korunmasına ilişkin önemli düzenlemeler yer alıyordu.[15] Lahey Sözleşmesi'ndeki bu maddeler imzacı devletlerin parlamentolarınca hiçbir zaman onaylanmamış olsa da, hastane gemilerinin uluslararası çapta korunmasına ilişkin ileriye dönük temel kurallar getirdiği için son derece önemliydi. [16]

1899 tarihli Lahey Sözleşmesi ile hem Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan kara savaşlarında yaralı ve hastalara tıbbi muayene ve tedavi uygulamaları deniz savaşları için de tümüyle geçerli olmuş hem de silah kullanımına ilişkin kurallar da belirlenmişti. Sözleşmenin 1. maddesi askeri hastane gemilerinin inşasına ve kullanımına izin veriyor ve askeri hastane gemilerine, yani bilhassa ve yalnızca yaralılara, hastalara ve deniz kazazedelerine yardımda bulunmak ve bunları tedavi etmek amacıyla inşa ve teçhiz edilmiş olan gemilere hiçbir şekilde saldırıda bulunulamayacağı gibi, el de konulamayacağını belirtiyordu.[17] Ancak bu gemilerin kullanılmalarından on gün evvel isimlerinin ve vasıflarının ihtilafa dahil taraflara bildirilmesi şart koşulmuştu.[18]

Sözleşmenin 4. maddesi hastane gemilerinin milliyete bakılmaksızın ayrımcılık yapmadan hasta ve yaralılara yardımını öngörüyordu. Hiçbiri askeri amaçlarla kullanılamaz ve savaşan taraflara engel olamazlardı. Aynı maddeye göre, hastane gemileri savaşan karşı tarafın ziyaretine, teftişine ve kontrolüne de açık olacaktı.[19] Ayrıca Lahey Sözleşmesi'nin 5. maddesi gereği denizde bombardımandan korunmak için Kızılhaç veya Kızılay işaretinin tüm hastanelere ve tarihi eserlere, hastaneye mahsus eşyalara ve araçlara konulması karara bağlanmıştı. Bu maddede belirtildiği üzere, askeri hastane gemileri yatay bir yeşil çizgi içerecek şekilde beyaza boyanacak ve koruma altında oldukları belli olsun diye Kızılhaç /Kızılay işareti taşıyan beyaz bir bayrak dalgalandıracaklardı.[20]

Lahey kararları 1907'de yeniden revize edildi ve 12 ayrı sözleşme şeklinde kabul edilerek genişletildi. Bunlardan *Cenevre Sözleşmesi İlkelerinin Deniz Savaşlarına Adaptasyonu* başlıklı 10. Sözleşme, esas itibarıyla 1899 tarihli Lahey Sözleşmesi'nin bazı maddelerini açıklığa kavuşturuyordu. Bu sözleşme aynı zamanda hastane gemilerinin dokunulmazlıklarıyla ilgili önemli detaylar içeriyordu. Örneğin 1907 tarihli sözleşmenin birinci maddesine göre, savaşan devletlere bildirilen hastane gemileri, savaş süresince her türlü saldırıya karşı dokunulmaz olacak, zapt edilip, el konulamayacaktır.[21] İkinci maddede ise giderleri tamamen veya kısmen

[14] Sözleşmenin tam metni için bkz. James Brown Scott (ed.), The Hague Conventions And Declarations of 1899 and 1907, Accompanied by Tables of Signatures, Ratifications And Adhesions of the Various Powers, And Texts of Reservations, New York: Oxford University Press American Branch, 1915.

[15] Bu düzenlemelerin genişletilmiş şekli 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi'nin de 10. Sözleşmesi'nde yer almıştır.

[16] Grunawalt, a.g.m., s. 90.

[17] Scott, a.g.e, s.164.

[18] A.g.e, s. 164, 165. Atalay Kocatepe, Silahlı Çatışma Hukuku Açısından Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri El Kitabı, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2006, s. 38.

[19] A.g.e, s.166.

[20] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) DH.ŞFR. D. 50/99; Scott, a.g.e, s. 166.; Grunawalt, a.g.m., s. 91.

[21] Scott, a.g.e, s. 164.

halk ya da resmen tanınmış yardım derneklerince ödenerek donatılmış hastane gemilerinin de ait oldukları devlet tarafından kendilerine o konuda bir resmi görev verilmişse ve kullanılmadan önce isimleri düşman devlete bildirilmişse saldırılamaz, ele geçirilemez ve el konulamaz olduğu açıkça belirtilmiştir.[22]

Sözleşmenin 8. maddesinde ise, hastane gemileri eğer düşmana zarar verme amacı taşıyorlarsa, koruma altında olamayacakları belirtiliyordu. Öte yandan aynı maddede eğer bu gemilerin mürettebatı düzeni sürdürmek, hasta ve yaralıları savunmak amacıyla silahlanmışsa, o gemide bir telsiz ve telgraf aracı varsa, bunların da korumanın geçersizliğini ileri sürmek için yeterli bir gerekçe olamayacağı açıklaması yer alıyordu.[23] Özetleyecek olursak, 1899 ve 1907 Lahey sözleşmeleri uluslararası silahlı çatışmalarda hastane gemilerinin kullanımını ve dokunulmazlıklarını öngörüyordu. [24]

Birinci Dünya Savaşı'nda Hastane Gemilerinin Bombalanması

Birinci Dünya Savaşı başladığında 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri yürürlükteydi ve her iki tarafın muharip devletlerince de onaylanmıştı. Fakat savaş boyunca muharip güçler bu düzenlemeleri hiçe sayarak, çok sayıda savaş ihlaline imza attılar.

Birinci Dünya Savaşı'nda hastane gemilerine ilişkin iki türlü ihlal yaşanmıştır. Bunlardan biri 1907 Lahey Sözleşmesi hükümlerine aykırı olarak hastane gemilerinin dokunulmazlık statüsü yok sayılmış, bombalanmış, el konmuş ya da tacize uğratılmışlardır. İkincisi de bu gemiler misyonlarına aykırı bir şekilde askeri amaçlarla kötüye kullanılmışlardır. Hastane gemilerinin kötüye kullanımı genelde iki şekilde olmuştur; birincisi hastane gemilerine yaralılarla birlikte veya doğrudan asker, silah veya askeri malzeme yüklemek, ikincisi de herhangi bir yeri bombalamak için hastane gemilerinin arkasına gizlenip, ateş açmak.

Birinci Dünya Savaşı'nda hastane gemilerinin batırılmasına ilişkin en çok ses getiren olayların başında *Llandovery Castle* isimli bir İngiliz hastane gemisi ile *Ophelia* isimli bir Alman hastane gemisinin batırılması geliyordu. Ekim 1914'te *Ophelia* isimli bir Alman hastane gemisi İngilizler tarafından esir alındı. İngiliz donanması tarafından "casus gemi" olduğu ve askeri amaçlarla kullanıldığının tespit edildiği açıklaması yapıldı. 27 Haziran 1918'de ise *Llandovery Castle* isimli bir İngiliz hastane gemisi asker ve askeri mühimmat taşıdığı gerekçesiyle *U-86* isimli bir Alman U-boat tarafından torpillendi. Bu sırada gemide hasta ve yaralı bulunmuyordu ama gemideki tüm hastane personeli yaşamını kaybetti.[25] İddiaya göre, gemiyi batıran Alman *U-86* denizaltısı bombalamayı gerçekleştirdikten sonra deniz yüzeyine çıkarak, sağ kalan yolculara da ateş etti. Bu yüzden savaş sırasında en büyük can kaybının yaşandığı hastane gemisi *Llandovery Castle* oldu.[26] Savaşın sonlarına doğru 29 Ekim 1918'de ise *Baron Call* isimli bir Avusturya hastane gemisi de torpido saldırısına uğradı.[27]

---

[22] A.g.e., s. 164, 165.
[23] A.g.e., s. 168.
[24] Grunawalt, a.g.m. s. 91.
[25] A.g.m. s. 93.
[26] The Sinking of the Canadian Hospital Ship, http://www.canadiangreatwarproject.com/writing/llandoveryCastle.asp (Erişim/Accessed: 29.02.2015)
[27] Austro-Hungarian Hospital ships of World War I, http://www.jeffdonofrio.net/Donofrio%20Albanese/Ship%20and%20Port%20Information/Ship%20Histories/Hospital%20ships.htm (Erişim/Accessed: 29.02.2015)

Savaş sırasında hastane gemiler kasten batırıldığı ve saldırıya uğradığı gibi, bazen bir mayına çarparak da batabiliyordu. Örneğin *HMHS Britannic* isimli bir İngiliz gemisi 21 Kasım 1916'da bir mayına çarparak batmış ve 30 kişi hayatını kaybetmişti.[28]

Osmanlı Hastane Gemilerine Yapılan Saldırılar ve Savaş İhlalleri.

Birinci Dünya Savaşı başladığında Osmanlı Devleti *Kızılay, Edremit* ve *Gülnihal* vapurlarını kiralayarak, hastane gemisi olarak kullandı. Çanakkale Savaşları'nda hasta ve yaralı sayısının artmasına bağlı olarak bu gemilere ilaveten Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay), Şirket-i Hayriye'ye ait *6o, 61, 63* ve *70 numaralı vapurları*[29] ile Seyr ü Sefain'e ait *Akdeniz* vapurlarını da kiralayarak hastane gemisine dönüştürdü.[30] Ayrıca Alman Kızılhaçı tarafından Seyr ü Sefain'den kiralanan *Reşit Paşa* vapuru da hastane gemisi olarak hizmete sokuldu.

Gülnihal vapuru savaş başladığı sırada Azapkapı'da demirliydi ve tamire alınmıştı. Daha önce Balkan Savaşları'nda da hastane gemisi olarak kullanıldığından, ihtiyaç üzerine yeniden bu işe tahsisi düşünüldü. Bu amaçla gemi incelemeye alındı ve 150 yataklık bir hasta nakil gemisine dönüştürülebileceğine dair rapor verildi.[31] Seyr ü Sefain İdaresi'ne ait *Akdeniz* vapuru da gerekli hazırlıklar yapılarak 5 Ağustos 1915'te Hilal-i Ahmer hastane gemisine dönüştürüldü. Alınan karara göre, *Akdeniz* hastane gemisi Akbaş limanında sabit halde duracak, ihtiyaca göre de hasta nakledecekti.[32]

Gülnihal, *Akdeniz* ve adı geçen diğer gemilerin hastane gemisi olarak kullanılacağına ilişkin bilgiler, Lahey Sözleşmesi gereği, Amerika Birleşik Devletleri elçiliği vasıtasıyla İtilaf devletlerine bildirilmiştir.[33] Sözleşmeye uygun olarak bu bilgiler son derece ayrıntılı bir şekilde veriliyordu. Örneğin geminin hangi tarihten itibaren hastane gemisi olarak kullanılacağı, ne tür vasıflarının olduğu, tonajı, direklerinin adedi, bacalarının adedi, baştan ilk direğe kadar uzunluğu, baş direkten bacaya kadar uzunluğu, bacadan ana direğe kadar uzunluğu ve ana direkten kıça kadarki uzunluğu tek tek açıklanıyordu.[34] Bu şekilde hastane gemilerinin savaşan taraflar tarafından tanınmasına ve "dokunulmaz" olarak kabul edilerek, savaş boyunca yürütecekleri tüm sağlık faaliyetlerinde serbestçe hareket etmelerine çalışılıyordu.

Gemilerin tespiti ve duyurusundan sonra 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi'nin beşinci maddesine uygun şekilde hastane gemileri boyanarak, Hilal-i Ahmer Bayrağı çekildi ve gerekli tıbbi donanımlarla hastane gemisi olarak yeniden düzenlendi.[35] 31 Mayıs 1915 yılında Enver Paşa tarafından Amerikan elçiliğine gönderilen yazıda, hastane gemisi olarak hazırlanmış olan Gülnihal vapuru, Şirket-i Hayriye'nin 61 ve 63 numaralı gemileri ile gerektiğinde yaralıları taşıyacak Hilal-i Ahmer bayrağıyla Çanakkale Boğazı'ndan geçecek gemilere,

---

[28] Kennedy Hickmann, Worl War I: HMHS Britannic, http://militaryhistory.about.com/od/shipprofiles/p/World-War-I-Hmhs-Britannic.htm (Erişim/Accessed: 29.02.2015)

[29] Besim Ömer, Hanımefendilere Hilal-i Ahmer'e Dair Konferans, Ankara, Türk Kızılayı, 2009, s. 34, 35.

[30] Mesut Çapa, Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), Ankara, Türk Kızılayı, 2009, s. 85.

[31] Kızılay Arşivi (O.H.A.C.) 129/150.

[32] Besim Ömer, a.g.e., s. 33.

[33] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), HR.SYS, D.2141/60.

[34] O.H.A.C. 599/106 (8 Eylül 1916).

[35] BOA.HR. HMŞ.İŞO. D.41/16.İL

Marmara Denizi'nde bulunan denizaltıların zarar vermesinden doğacak her türlü sorumluluğun düşmana ait olacağı bildirilmişti.[36]

Fakat savaş başladıktan kısa bir süre sonra hastane vapurlarının İtilaf devletlerince sık sık tacize uğradığına ve daha da önemlisi bombalandığına ilişkin şikayetler gelmeye başladı. Bu durumda hastane gemilerinin yaralıları taşıması ve sağlık yardımı götürmeleri son derece tehlikeli bir hal aldı. Bilhassa Çanakkale Cephesi'nde çıkarmanın daha ilk günlerinde Çanakkale Boğazı'nı geçip Marmara'ya giren İtilaf donanmasına ait denizaltıların, hastane gemilerine de saldırdıkları bildiriliyordu. Aslında bunlar cepheye yapılan sevkiyatı engellemeye çalışıyorlardı. Fakat bu arada Hilal-i Ahmer bayrağı taşımalarına ve uluslararası alanda dokunulmaz olmalarına bakılmaksızın yaralılarla dolu olan hastane gemileri de zarar görüyordu.[37]

Hastane gemilerine saldırı yapıldığına ilişkin haberlerden ilki 1 Haziran 1915 tarihine aitti. Buna göre, üzerinde Kızılhaç arması olan ve yüzlerce yaralı taşıyan Willy Rick Mercy isimli bir hastane gemisi Yeşilköy civarında bir İngiliz denizaltısı tarafından uyarı bile yapılmadan saldırıya uğramıştı.[38] Henüz bu saldırının şoku atlatılmadan 14 Temmuz'da Çanakkale'nin Akbaş iskelesinde bulunan Gülnihal hastane gemisi ile 60 ve 63 numaralı askeri sıhhiye gemilerine düşman uçaklarından bomba atıldığına ilişkin yeni haberler geldi. Buna göre 60 numaralı gemi, Gülnihal gemisine yaralı taşımaktaydı. Tam bu sırada bir düşman uçağınca bir bomba atılmış, gemiyle iskele arasına isabet eden bombadan üç personel ölmüş, sekiz personel de yaralanmıştı. Aynı uçağının yaptığı ikinci bombalamada bu kez 63 numaralı gemi hasara uğramış ve bir denizci de hayatını kaybetmişti.[39]

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin hastane gemisi olarak kullandığı gemilerden biri de Reşit Paşa'ydı. Bu gemi Çanakkale Cephesi'nde yaralı sayısının ciddi biçimde artması üzerine, özellikle ağır yaralı askerlerin cepheden İstanbul'a nakli için hazırlanmıştı. Reşit Paşa'nın hastane gemisine dönüştürülmesinde Alman Kızılhaçı ile Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti ortak bir çalışma yürütmüştü. Osmanlı Hilal-i Ahmer'i bu gemide bir de çayhane açmıştı. Yaralıların çıkarıldığı Sirkeci'de Umumi Merkez âzâsından Kemal Ömer Bey'in nezaretinde yaralılara çay ve ekmek dağıtılıyordu. Daha sonra hastalar buradan Hilal-i Ahmer arabaları ile İstanbul'daki hastanelere nakledilyorlardı.[40] Hasta nakli sırasında Reşit Paşa hastane gemisi de birçok kez düşman uçaklarının saldırısından nasibini aldı. Reşit Paşa'nın başhemşiresi Safiye Hüseyin bu saldırılardan biriyle ilgili şunları anlatmaktadır:

> *"ne vapuru olursa olsun.... İsterse hastane vapuru, ister Kızılay, ister Salib-i Ahmer, İngilizler topa tutuyorlar..... ....yine bir gün yaralıları aldık dönüyorduk. Etrafımızda müthiş gürlemeler oldu. Dehşetli gülle yağmurunun altında kaldık. Reşitpaşa'nın sağına soluna gülleler yağıyordu. O zaman*

[36] BOA, HR.SYS, D. 2141/60.

[37] Necmettin Özçelik, "Fotoğraflarla Sağlık Ordusu, I. Dünya Savaşı, Çanakkale Cephesi ve Milli Mücadele Dönemleri", Sağlık Ordusu, İçinde, haz. Necmettin Özçelik, Mehmet Ali Beyhan, Ahmet Eryüksel, Feyzullah Akben, İstanbul, TİSD, 2008, s. 58.

[38] BOA, HR.SYS, D.2099/9.

[39] Ahmet Tetik ve Mehmet Şükrü Güzel, Kızılay ve Kızılhaç Belgeleriyle Osmanlılara Karşı İşlenen Savaş Suçları (1911-1921),İstanbul, İş Bankası yayınları, 2013, s. 177.

[40] Çapa, a.g.e., s. 85.

anladık ki bize ateş ediyorlar. Attıkları gülle bize o kadar yakın düşüyordu ki, tasavvur edemezsiniz.....Bundan sonra düşman adet edinmişti. Ne zaman Reşitpaşa vapurunu görseler tepemize İngiliz işaretli bir teyyare dikiliyor, düşman topçusuna bizim bulunduğumuz yeri işaret ediyor. Bundan sonra o dehşetli gülle yağmuru başlıyordu. Her defasında ölüm tehlikesi geçiriyorduk.

Hele bir keresinde müthiş bir bombardımana tutulmuştuk. İstanbul'a - Reşitpaşa vapuru battı- diye haber gitmiş. İstanbul'a döndük ki herkes vapur batmış zannediyordu. Akrabam matem içinde, İstanbul'a adeta ahiretten döner gibi döndüm."[41]

Safiye Hüseyin'in anlattığı bir başka olay ise şöyledir;

"...Maydos'a (Ecabat'a) gittim. Sonra Anafartalar'a doğru ilerledik. Tepemizde iki düşman teyyaresi peydahlandı. Bize adım attırmıyorlar, mütemadiyen bombaları yağdırıyorlardı. ... ölüm muhakkaktı. Teyyareler adamakıllı alçalıp bizi bombardıman etmeye başlayınca gözümün iliştiği bir sıçan deliğine girdik. Üzerimizde epey dolaştıktan sonra gittiler. Biz de karargaha geldik".[42]

Hastane gemilerin bombalanması olaylarının giderek artması, cephedeki hastanelere sevk edilecek doktorların bile yerlerine sağ salim ulaştırılmasıyla ilgili ciddi endişelerin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Nitekim Nisan ayında Çanakkale Cephesi'nde görevlendirilen tıbbiye öğrencilerini taşıyan Reşit Paşa hastane gemisi İtilaf devletlerinin bombardımanından korunabilmesi amacıyla Gayret-i Vataniye muhribinin koruması altına alınmış ve doktorlar bu şekilde Gelibolu'ya ulaştırılmışlardı.[43]

Birinci Dünya Savaşı'nda hastane gemileri askeri amaçlar için de kullanılmıştır. Bu doğrudan uluslararası insancıl hukukun ihlali ve açık bir savaş suçuydu. Bu konuda İtilaf ve İttifak güçleri savaş boyunca birbirlerini karşılıklı olarak suçlamışlardır. Örneğin Osmanlı Devleti'nin resmi yazışmalarında 1 Temmuz 1915'te Arıburnu'nda düşmana ait hastane gemilerinden asker ve harp malzemelerinin karaya çıkarıldığı ihbarı yer almaktadır.[44] 15 Temmuz 1915'te Seddülbahir civarında düşmanın, hastane gemileriyle karaya asker çıkardığı ve bu olayın 5. Ordu tarafından bizzat görüldüğü Osmanlı tarafından Amerikan Elçisi Morgenthau'ya bildirilmiştir.[45] Yine 1915 yılının Temmuz ayında Osmanlı Devleti Çanakkale'de düşmana ait küçük bir savaş gemisinin büyük bir hastane gemisinin arkasına saklanıp top attığını duyurmuştur.[46] Olay gazetelere de yansımış ve gazeteci Hüseyin Cahit (Yalçın) 8 Temmuz 1915 tarihli İkdam gazetesine konuyla ilgili şu yorumu yapmıştır;

---

[41] Mehmet Ali Beyhan, Ahmet Eryüksel, "Osmanlı'nın Son Döneminde Sağlık Hizmetleri", Sağlık Ordusu, İçinde haz. Necmettin Özçelik, Mehmet Ali Beyhan, Ahmet Eryüksel, Feyzullah Akben, İstanbul, TİSD, 2008, s.42.

[42] A.g.e., s.44. incelenmesi gerekenler: Necmettin Özçelik internet sitesi ve bazı anektotlar için Recep Şükrü Apuhan, Çanakkale Geçilmez bir Destanın Öyküsü, İstanbul, 2008, s. 177-179.

[43] Özçelik, a.g.m., s. 64.

[44] BOA, HR.SYS, D.2099/9.

[45] BOA, HR, SYS, D. 2412/11.

[46] BOA,HR.SYS, D. 2412/11 ; BOA, HR.SYS, D.2099/9.

"Gazetemizin dünkü sayısında yer alan resmi tebliğde özellikle şu satırlar dikkatimizi çekmektedir: 'Bir düşman monitörünün Arıburnu önünde açıktan açığa hastane gemisini kendisine siper ederek buradaki mevzilerimize ateş açtığı görülmüştür.' Ne alçakça bir hareket, ne alçaklık... Bu ne mertliğe ne ahlaka, ne insanlığa yakışır. Bir hastane gemisinin arkasına saklanıp ateş açmak!... Demek ki şefkat ve merhametimizden de yararlanmak istiyorlar. Türklerin yaralı ve hasta düşmanlara ateş etmeye vicdanlarının asla izin vermeyeceklerini bildikleri ahlaki faziletlerimizi takdir ettikleri için hastane gemilerini siper yapıyorlar. Türk merhametinin arkasına namertçe ve alçakça gizlenerek oradan bize gülle atacak kadar küçüklük gösteriyorlar. Bunları yapanlar da Afrika'nın yamyam vahşileri değil, kendilerini mevcut uygarlığın en büyük kurucuları ve yayıcıları sayan düşmanlar!...."[47]

10 Temmuz'da da Kızılhaç armalı bir düşman otomobilinin Seddülbahir civarında Tekkeburnu'ndan kıyıyı izleyerek kuzey istikametine doğru gittiği, en uygun mevkilerin keşfi amacıyla mevkilerin her birinde 15 dakika durduğu ihbar edilmiştir. Bu olaylar Başkomutan vekili Enver Paşa tarafından Amerikan Elçiliğine bildirilerek, Çanakkale'de bulunan düşman askeri kuvvetlerinin hastane gemileriyle Kızılhaç armasını her türlü kötü niyetle kullanmaktan vazgeçmeleri konusunda uyarılmaları istenmiştir.[48]

1915 Eylülünde İngilizlerin Kızılhaç işaretlerini suiistimal ettiklerine dair bir ihbar daha yapılmıştır. Buna göre, İngilizler Anafartalar'da Mestantepe civarındaki Seyyar hastanelerinin hemen yakınında askerlerine süngü ve savaş talimi yaptırmaktadırlar. Ayrıca hasta arabaları sürekli asker nakli yapmaktadır. Pek çok hastane gemisine sahip oldukları halde Büyük Kemikli sahilinin değişik noktalarında en çok asker çıkarmaya uygun yerlerde birçok Kızılhaç bayrağı sallanmaktadır.[49]

Hastane gemilerinin askeri amaçlarla kullanıldığı yönünde esir askerlerin yaptığı bazı ihbarlar da mevcuttur. Örneğin esir olup daha sonra bir arkadaşı ile birlikte firar etmeyi başaran bir Bulgar askerlerinin verdiği ifadeye göre, Fransızlar hastane gemileriyle sık sık askeri mühimmat taşıyorlardı. Esir Bulgar askeri, Fransızlara esir düştükten sonra 16 Mayıs 1917'de 600 Bulgar, 300 Avusturya-Macaristan ve 15-20 Alman esiriyle birlikte Eylül'ün 11'ine kadar Marsilya limanında vapurlardan eşya nakil ve ihracı ameleliğinde kullanılmıştı. Bu işi yaparken limana haftada bir veya iki defa, üzerinde Kızılhaç bayrağı olan hastane gemilerinin geldiğini, bu gemilere topçu mühimmatı yüklenerek gönderildiğini, bu nakilden sonra aynı gemilerin Selanik'e giderek oradan da hasta ve yaralı askerleri naklettiklerini iddia etmişti. Asker verdiği ifadede ambarı obüs dolu bir hastane gemisinin yüklenmesinde kendisinin de çalıştırılmasından dolayı bu olaya bizzat şahit olduğunu, hastane gemilerinin silah ve mühimmat taşımak amacıyla sık sık kullanıldığını belirtiyordu. Bu askerin bir başka iddiası da esirlere verilen gıdanın hem yetersiz hem de çok kötü olduğu, bu yüzden esirlerin

[47] Ahmet Esenkaya, "Çanakkale Muharebelerinde İtilaf Devletlerinin Savaş Hukukuna Aykırı Davranışları", Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, 2006,4: 2. http://www.sihhiye1915.com/pdf/hukuka-aykiri.pdf (Erişim/Accessed:13.02.2015)

[48] BOA,HR.SYS, D. 2412/11 ; BOA, HR.SYS, D.2099/9.

[49] BOA. HR.MA, D. 1142/86

son derece kötü bir durumda olduğuydu. Bu iddiayı diğer askerler de onaylamışlardı. Bu olay Bulgar makamları tarafından 26 Kasım 1917'de Osmanlı Hariciye Nezareti'ne ve diğer müttefiklerine bildirilmiş ve İngiliz ve Fransızlar protesto edilmişlerdir.[50]

Benzer bir açıklama da savaş sırasında Almanya tarafına firar ve iltica eden bir Fransız piyade subayı tarafından yapılmıştır. Fransız subay Marsilya-Selanik hattında işleyen vapurların sık sık şekil değiştirerek kah hastane gemisi kah kruvazör ya da nakliye gemisi şeklinde düzenlenerek, sürekli silah ve askeri malzeme taşıdıklarını belirtmiştir. Ayrıca İngiliz Kızılhaçına ait otomobillerin savaş hatlarına askeri mühimmat taşıdıklarını, Kızılhaç bayrağı taşıyan hastane gemileriyle askeri mühimmat taşınmasının da artık adet olduğunu iddia etmiştir.[51]

Osmanlı Devleti'nden veya İttifak devletlerinden yapılan bu ihbar ve şikayetlerin karşısında İngiltere ve Fransa'nın da Osmanlı'ya karşı benzer şikayetlerde bulunduğu görülmektedir. İngiltere 1915 yılından itibaren Osmanlı Devleti'ne ait hastane gemilerinin uluslararası hukuk hükümlerine aykırı şekilde askeri amaçlarla kullanıldığını iddia etmiştir. Buna istinaden Lahey Sözleşmesinin 4. maddesi çerçevesinde[52] İngiliz ve Fransız denizaltıları zaman zaman Marmara'da işleyen Osmanlı hastane gemilerini durdurarak, kontrol de etmiştir.

İngilizlerin Osmanlı Devleti için yaptığı suçlamalara ait örneklerden biri 1915 yılına aittir. 14 Temmuz 1915'te İngiltere Osmanlı Devleti'nin Gelibolu yarımadasının batısına takviye birlikleri nakletmek için hastane gemileriyle Marmara'dan asker taşıdığını, Hilal-i Ahmer armasını taşıyan aynı gemilerin dönüşlerinde yaralıları getirmek üzere kullanıldığını iddia etmiştir. Böyle bir hareketin Cenevre ve Lahey sözleşmelerine ve uluslararası hukukun genel kurallarına aykırı olduğunun altı çizilmiştir.[53] Osmanlı Devleti 17 Temmuz 1915'te konuya ilişkin verdiği cevapta, denizaltıların ortaya çıkmasından beri Osmanlı Devleti'nin deniz yolundan hiçbir şekilde yararlanmadığını, dolayısıyla bu suçlamanın apaçık bir "yalan" olduğunu belirtmiştir. Söz konusu iddianın gerçek olmadığının ispatı olarak da Amerikan Kızılhaç doktorlarının Osmanlı hastane gemilerine gelip gitmelerine izin verileceği belirtilmiştir.[54]

Hastane gemilerinin kötüye kullanımına ilişkin yapılan şikayetler hangi tarafa ait olursa olsun, genel olarak, bu olaylar tespit edildiğinde saldırıya uğrayan devletin hem askeri hem de diplomatik yollara başvurduğu görülmektedir. Askeri olarak, ya hastane gemisine el konulmuş ya da doğrudan bombalanmıştır. Diplomatik yollardan olayın takibinde ise, zarara uğrayan devlet tarafsız bir devlet aracılığıyla saldırıyı yapan tarafı protesto ederek açıklama istemiş ve çoğu zaman da olayın tekrarlanması durumunda en ağır şekilde karşılık verileceğine dair tehditlerde bulunmuştur. Bu tehditlerin çoğu, hastane gemilerinin bundan sonra görüldükleri yerde derhal imha edileceği şeklindedir. Bazen de hastane gemilerinin kötüye kullanımına misilleme olarak esirlere kötü davranılacağı hatta öldürüleceği uyarısında bulunulmuştur.

Belirtilmesi gereken noktalardan biri de karşılıklı suçlamaların hangi kanallardan yapıldığıdır. Osmanlı Devleti'ne ait resmi yazışmalardan anlaşıldığı üzere, suçlamalar

[50] BOA,HR.SYS., D. 2443/21
[51] Servet-i Fünun, 24 Şubat 1917 (11 Şubat 1332)
[52] Lahey Antlaşması'nın dördüncü maddesine göre, hastane gemileri savaşan karşı tarafın ziyaretine, teftişine ve kontrolüne de açık olacaktır. Scott, a.g.e, s. 166.
[53] BOA.HR.SYS, D.2141/60.
[54] BOA, HR. SYS, D.2141/60.

genellikle Uluslararası Kızılhaç Komitesi ya da tarafsız ülke konumundaki Amerikan Elçiliği üzerinden gerçekleştirilmiştir. Suçlamalar çoğu kez protestolar, kınama yazıları, tehdit ve gözdağı içeren ifadelerle bitirilmiştir. Örneğin, Enver Paşa'nın imzasını taşıyan 31 Mayıs 1915 tarihli yazıda, Gülnihal vapuru, 61, 63 numaralı hastane vapurları ile gerektiğinde yaralıların bindirilip Hilal-i Ahmer bayrağıyla Çanakkale Boğazı'ndan geçecek gemilere[55], Marmara Denizi'nde İngiliz ve Fransız denizaltıları tarafından zarara uğratıldığı takdirde, bundan düşmanın sorumlu olacağı bildirilerek, ortaya çıkacak ilk olayda İstanbul'da bulunan İngiliz ve Fransız esirlerinin, misilleme olarak, gemilerle tehlikeli bölgelere gönderileceği uyarısında bulunulmuştur.[56] İngiltere de 14 Temmuz 1915'te Osmanlı Devleti'nin hastane gemileriyle Gelibolu yarımadasının batısına takviye birlikleri naklettiği iddiasıyla, asker taşıyan gemilerin yaralıların nakli için de kullanılması durumunda, üzerindeki geçici işaretler ne olursa olsun ya da yaralıların hayatlarına mal olacak kayıp ne derece üzüntü yaratırsa yaratsın İngiliz kuvvetlerinin, onları batırmaya mecbur olacakları uyarısında bulunmuştur.[57] Bu tehdit üzerine Osmanlı Devleti de İngiliz denizaltılarının Osmanlı hastane gemilerine saldırması durumunda, batırılacak her Osmanlı yaralısına karşılık, bir İngiliz esirinin idam edileceğini açıklamıştır.[58] 15 Temmuz 1915 tarihinde Osmanlı Devleti tarafından düşmanın Seddülbahir civarına hastane gemileriyle asker çıkarıldığının tespit edildiğine dair kaleme alınan yazıda, bu gibi hastane gemilerinden asker çıkarıldığı anda hastane gemilerinin topa tutulmasının emredildiği bildirilmiştir.[59]

Hastane gemilerinin kötüye kullanımına misilleme olarak asker ve sivil esirlerin cezalandırılacağı, öldürüleceği ya da hastane gemilerinin topa tutulacağına ilişkin tehditler, hastanelerin bombalanması gibi, insancıl hukuka aykırı bir durumdur. 1907 Lahey Sözleşmesi'nde hastane gemilerinin ve araçlarının hiçbir şekilde askeri amaçla kullanılmaması gerektiği belirtildiği gibi aynı zamanda 4. madde gereği, muharip tarafların bu gemiler üzerinde denetim, kontrol ve tehlikeli durumlar icap ederse alıkoyma hakkının olduğu da kabul edilmişti. Fakat gemilere zarar verme gibi bir durum söz konusu olamazdı. Öte yandan işlenen bir savaş suçuna misilleme olarak esirlere kötü muamele yapılması ya da öldürülmesi de uluslararası insancıl hukuka aykırı bir durumdu. Dolayısıyla, gerekçe ne olursa olsun, her iki taraf da bu tip açıklamalar yaparak, doğrudan savaş suçu işliyordu.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı'nın 20. yüzyılın ve insanlık tarihinin en büyük dramlarından biri olduğu şüphe götürmez. Bu savaş o güne kadar insanların kafasında yer etmiş olan savaş

[55] 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi'nin 5. maddesine göre; askeri hastane gemileri işaret olarak, yaklaşık 1.5 metre genişliğinde yeşil renkli yatay bir çizgi içerecek şekilde beyaza boyanacaktır. Bütün hastane gemileri kendilerini tanıtmak için ait oldukları devletin bayrağı ile birlikte Cenevre Sözleşmesi'nde açıklanan Kızılhaç ve Kızılay bayrağını; ayrıca tarafsız bir devlete ait iseler baş direğe, idaresine girdikleri savaşan devletin milli bayrağını çekeceklerdir. Hastane gemisi olarak kullanılacak gemilerin Lahey Sözleşmesinde açıklanan maddelerde belirtilen tüm şartlara uygun olarak dönüştürülmesi ve kullanımından önce karşı tarafa bildirilmesi şarttı. Saldırı dokunulmazlıkları için yalnız Kızılhaç veya Kızılay bayrağı çekilmesi yeterli değildi. Scott, a.g.e, s. 166,167; BOA, HR.SYS, D.2098/12.

[56] BOA, HR.SYS, D.2141/60.

[57] BOA. HR.SYS, D.2141/60

[58] BOA, HR. SYS, D.2141/60.

[59] BOA, HR,SYS, D.2412/11.

düşüncesini tümüyle değiştirmiştir. Çünkü kullanılan savaş teknolojisi, savaş stratejileri ve savaşın aktörleri geçmiş dönemlerdekilere hiçbir şekilde benzemiyordu. Bu yüzden savaş sonunda savaşın tanımını bile yeniden yapma ihtiyacı doğdu. Birinci Dünya Savaşı'nı bu kadar farklı kılan unsurları anlayabilmek için savaşı ve sonuçlarını iyi anlamak gerekir. Bu yüzden askeri, siyasi ya da ekonomik açıdan yapılacak değerlendirmelerin yanı sıra Birinci Dünya Savaşı'nı sosyal, hukuki hatta tıbbi açılardan da incelemek oldukça önemlidir. Bu makalede Birinci Dünya savaşı tarihsel olarak ele alınıp, insani hukuk ihlallerinden biri olan savaş gemilerinin bombalanması olayı Osmanlı Devleti açısından ortaya konmaya çalışılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, hastane gemilerinin dokunulmazlığı ve tarafsızlığı konusunda Lahey Sözleşmesi kararları yürürlükteydi. Uluslararası İnsani hukukun en önemli metinlerinden biri olan Lahey Sözleşmesi'ni her iki tarafın muharip devletleri de onaylamıştı. Buna rağmen savaşın ilerleyen dönemlerinde savaş hukuku birçok açıdan göz ardı edilerek, yok sayıldı. Bu çerçevede hastane gemileriyle ilgili kurallar da ihlal edilerek, savaş suçu işlenmiş oldu. Hastane gemilerine yapılan bombalamalar, saldırılar, el koymalar, savaşta hasta, yaralı ve deniz kazazedelerine sağlık yardımını engellediği için insan temel hak ve özgürlüklerinin başında gelen yaşam hakkının da gasp edilmesi anlamına geliyordu. Fakat bunlar hiçbir şekilde dikkate alınmadı. İhlali yapan devletler suçlamaları ya tümden reddetti, ya da dolaylı bir biçimde kabul ederek yanlışlıkla yapıldığını iddia ettiler. İhlali tespit eden devletler ise karşı tarafa, olayın tekrarlanması durumunda, hastane gemilerini bombalayacaklarını ya da misilleme olarak sivil ve asker esirlere kötü muamelede bulunulacağına ilişkin savaş suçu sayılacak tehditler yağdırdı. Bu arada insan hak ve onurunun çiğnenmiş olmasıyla ya da bu olaylar sonucunda ortaya çıkan insanlık dramlarıyla kimse ilgilenmedi. Üstelik Birinci Dünya Savaşı'nda savaş suçu kavramı henüz tanımlanmadığı ve insani hukukun ihlaline ilişkin ciddi yaptırımlar bulunmadığı için bu suçlar ve suçlular cezalandırılamadılar. Bu durum 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan savaşı insanileştirme çabalarının bir bakıma iflası demekti. Savaş sona erdikten sonra, savaşın galibi de mağlubu da aslında uluslararası insani hukuk açısından kaybeden konumundaydı. Savaşın bilançosu o kadar ağır olmuştu ki, savaşın sonunda devletler ister istemez savaş suçları ve bunların cezalandırılması konusunu yeniden masaya koyup tartışmak zorunda kaldılar. Fakat bu konuda somut adımlar ancak İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda atılabildi.

Kaynaklar

Apuhan, Recep Şükrü. Çanakkale Geçilmez bir Destanın Öyküsü. İstanbul 2008.

Besim Ömer (Akalın). Hanımefendilere Hilal-i Ahmer'e Dair Konferans. Ankara, Türk Kızılayı, 2009.

Beyhan, Mehmet Ali - Eryüksel, A. "Osmanlı'nın Son Döneminde Sağlık Hizmetleri". Sağlık Ordusu, İçinde haz. Necmettin Özçelik, Mehmet Ali Beyhan, Ahmet Eryüksel, Feyzullah Akben, İstanbul, TİSD, 2008, s. 11-44.

Coates, Tim (ed.). Florence Nightingale And the Crimea 1854-55. London: The Stationery Office, 2000.

Çapa, Mesut. Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925). Ankara, Türk Kızılayı, 2009.

Grunawalt, Richard J. "Hospital Ships in the War on Terror, Sanctuaries or Targets?". Naval War College Review. 2005. 58-1: s. 89-119.

Kocatepe, Atalay. Silahlı Çatışma Hukuku Açısından Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri El Kitabı. İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2006

McCallum, Jack Edward. Military Medicine: From Ancient Times to the 21st Century. Santa Barbara, Calif. : ABC-CLIO, 2008, s. 150-152.

Özçelik, Necmettin. "Fotoğraflarla Sağlık Ordusu, I. Dünya Savaşı, Çanakkale Cephesi ve Milli Mücadele

Dönemleri". Sağlık Ordusu, İçinde, haz. Necmettin Özçelik, Mehmet Ali Beyhan, Ahmet Eryüksel, Feyzullah Akben, İstanbul, TİSD, 2008, s. 46-181.

Richardson, Robert G. - Terrot, Charles Hugh (ed). Nurse Sarah Anne, With Florence Nightingale at Scutari. London, John Murray, 1977.

Scott, James Brown (ed.). The Hague Conventions And Declarations of 1899 and 1907, Accompanied by Tables of Signatures, Ratifications And Adhesions of the Various Powers, And Texts of Reservations. New York, Oxford University Press American Branch, 1915.

"Salib-i Ahmer İşaretinin Düşman tarafından Suistimali". Servet-i Fünun, 24 Şubat 1917 (11 Şubat 1332).

Tetik, Ahmet - Güzel, M.Ş. Kızılay ve Kızılhaç Belgeleriyle Osmanlılara Karşı İşlenen Savaş Suçları (1911-1921). İstanbul: İş Bankası yay, 2013

Torun, Serap. Kırım Savaşı'nda Hasta Bakımı ve Hemşirelik. Basılmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp tarihi Anabilim Dalı, Adana, 2008

Walzer, Michael. Haklı Savaş Haksız Savaş, Tarihten Örneklerle Desteklenmiş Ahlaki bir Tez. İstanbul: Boğaziçi Üniv. Yay. 2006.

Woodham-Smith, Cecil. Florence Nightingale 1820-1910. London: Constable, 1951.

Elektronik Kaynaklar

Esenkaya, Ahmet. "Çanakkale Muharebelerinde İtilaf Devletlerinin Savaş Hukukuna Aykırı Davranışları". Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Sayı.4, 2006, s. 2. http://www.sihhiye1915.com/pdf/hukuka-aykiri.pdf (erişim tarihi: 13.02.2015)

The Sinking of the Canadian Hospital Ship, http://www.canadiangreatwarproject.com/writing/IlandoveryCastle.asp (Erişim/Accessed: 29.02.2015)

Austro-Hungarian Hospital ships of World War I, http://www.jeffdonofrio.net/Donofrio%20Albanese/Ship%20and%20Port%20Information/Ship%20Histories/Hospital%20ships.htm (Erişim/Accessed: 29.02.2015)

Kennedy Hickmann. Worl War I: HMHS Britannic, http://militaryhistory.about.com/od/shipprofiles/p/World-War-I-Hmhs-Britannic.htm (Erişim/Accessed: 29.02.2015)

Uzar, Ali İhsan - Şarlak, A.Y. "Modern Tıbbın Gelişiminde Savaşların Rolü". Bilim ve Teknik, Aralık 2011, http://merakediyorumgrubu.blogcu.com/modern-tibbin-gelisiminde-savaslarin-rolu/11644507 (Erişim/Accessed: 25.01.2015)

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH.ŞFR., 50/99

BOA, HR.SYS, D.2099/9.

BOA, HR.SYS, D.2141/60.

BOA,HR.SYS, D. 2412/11 ;

HR.SYS., D. 2443/21.

BOA. HR.MA, D. 1142/86

BOA, HR, SYS, D. 2412/11.

İLBOA., HR. HMŞ.İŞO. no.41/16.

BOA, HR.SYS, D.2098/12.

BOA, HR.SYS, D.2141/60.

Kızılay Arşivi (O.H.A.C.) 129/150 (1914).

O.H.A.C. 599/106 (8 Eylül 1916).